

В.М. МИРЗА-СІДЕНКО¹, Т.Л. АНДРІЄНКО²,
В.А. ОНИЩЕНКО², О.І. ПРЯДКО²

¹ Кіровоградський державний педагогічний університет
ім. Володимира Винниченка

вул. Шевченка, 1, Кіровоград, 25006, Україна

² Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

вул. Терещенківська, 2, Київ, 01601, Україна

postmaster@ligazap.kiev.ua

ФЛОРА І РОСЛИННІСТЬ ПРОЕКТОВАНОГО ЧОРНОЛІСЬКО- ДМИТРІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

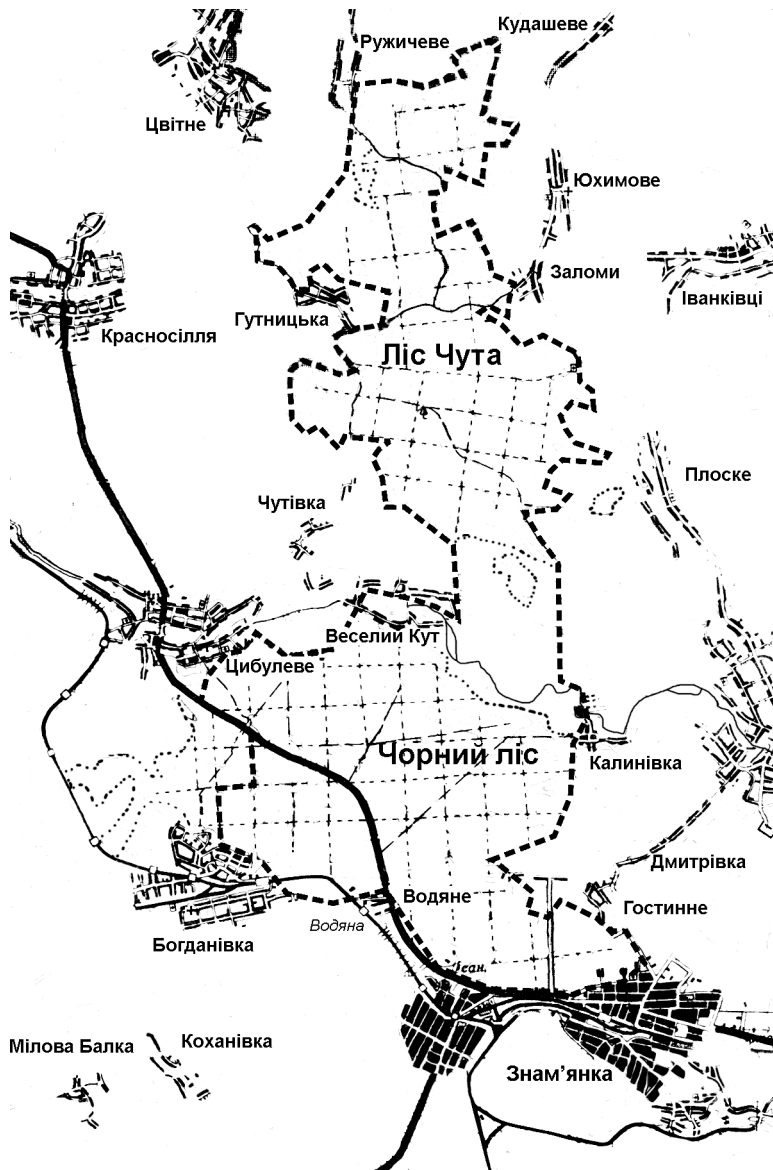
*К л ю ч о в і с л о в а: національний природний парк,
рослинистість, широколистяний ліс, флора, созологічне значення,
лісостепова зона*

«Програмою формування національної екомережі на 2000—2015 рр.» і «Національною програмою екологічного оздоровлення Дніпра та поліпшення якості питної води» (1997) у південній області Правобережного лісостепового Придніпров'я [14] передбачено створення Чорнолісько-Дмитрівського національного природного парку (НПП) площею близько 13 тис. га. Його територія знаходиться в межах Знам'янського та Олександрівського районів Кіровоградської обл. (рисунок).

До НПП планується включити два великі лісові масиви — урочища Чорний ліс і Чута (відомий також як Дмитрівсько-Чутівський). Це плакорні корінні дубові та грабово-дубові ліси, розташовані неподалік один від одного, збережені частини суцільного лісу, який існував тут 300 років тому. З 1680 р. були підпорядковані Крюківській військовій канцелярії, в 1751—1755 рр. Чорний ліс і Чута перейшли до відомства військово-кавалерійських поселень Нової Сербії. З цим періодом пов'язане найінтенсивніше скорочення лісових площ внаслідок використання деревини на будівництво військових укріплень.

Між Чорним лісом і ур. Чута, ближче до Чорного лісу, протікає р. Інгулець, тут знаходяться її витoki. Долина річки добре виявлена, великою є площа природної рослинності. Ділянки з переважанням нелісової природної рослинності (лучної, степової, болотної, прибережно-водної) завширшки 1 км протягом близько 10 км межують з Чорним лісом, їх також бажано включити до складу НПП.

Більша частина проектного НПП розташована в межах Чорноліського держлісгоспу. Ур. Чута відповідає Дмитрівському (4630 га) і Чутівському (3988 га) лісництвам, ур. Чорний ліс — Богданівському (5190 га) і Знам'янському (5405 га). Загальна їх площа — 19214 га. У Богданівському лісництві знаходиться

Картоschema проєктованого Чорнолісько-Дмитрівського національного природного парку
 Map of perspective Chornolisko-Dmytrivskyi national nature park

ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Чорноліський» (3491 га). На території лісництва є окремі лісові урочища малої площі, розташовані поблизу двох вказаних лісових масивів. Загальна площа нелісових земель у межах держлісгоспу — 467,2 га, зокрема боліт — 83,8 га, водойм — 22,5 га.

Озеро-болото «Чорний ліс» (Берестувате) площею 2,0 га — гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення. Витоки р. Інгульця (Богда-

нівське л-во, кв. 145) є комплексною пам'яткою природи загальнодержавного значення. Цінні з наукового погляду ліси Чутівського та Дмитрівського лісництв нині не мають природно-заповідних територій.

За матеріалами лісовпорядкування Чорноліського держлісгоспу (2000 р.) ліси з домінуванням *Quercus robur* L. займають 78,4 % площі лісів, *Fraxinus excelsior* L. — 9,9 %, *Robinia pseudoacacia* L. — 5,3 %, *Acer platanoides* L. — 4,0 %, *A. campestre* L. — 0,9 %, *Carpinus betulus* L. — 0,4 %, *Tilia cordata* Mill. — 0,4 %, *Ulmus glabra* Huds. — 0,3 %.

У геоботанічній та лісознавчій літературі найбільше публікацій присвячено Чорному лісу. Магістерська дисертація Г.І. Танфільєва «Пределы лесов на юге России» містить опис рослинності Чорного лісу та карту розподілу лісів на півдні Європейської Росії. Результати геоботанічних досліджень В.С. Доктуровського наведені у статті «О растительности Черного леса» [4], в якій представлено один з перших описів сфагнового болота реліктового походження у балці Чорноліссі. Й.К. Пачоський аналізує флору цього болота у монографії «Основные черты развития флоры Юго-Западной России» [10].

За геоботанічним районуванням України [2] територія проектного парку належить до Єлизаветградсько-Онуфріївського р-ну Добровеличківсько-Олександрівського геоботанічного округу дубових, грабово-дубових лісів та лучних степів Європейсько-Сибірської лісостепової області. Територія знаходиться на крайньому півдні Правобережного Лісостепу.

Геоботанічна характеристика унікальних лісових масивів Придніпровської височини наводиться у монографії Ю.Р. Шеляга-Сосонка [15] та статті Ю.Р. Шеляга-Сосонка і В.В. Курсон [17]. В одній з праць Ю.Р. Шеляг-Сосонка [16] обґрунтовує можливість створення Чорнолісько-Дмитрівського природного заповідника та дає коротку характеристику цієї території. Розглянуте це питання і в публікації О.І. Прядко зі співавторами [12].

З праць цього десятиріччя слід відзначити статтю В.А. Онищенко та В.М. Сіденко, яка містить 42 геоботанічні описи і флористичну класифікацію лісової рослинності ур. Чорний ліс [9], присвячену майбутньому НПП публікацію В.А. Онищенко і Т.Л. Андрієнко [8] та узагальнюючу працю В.М. Сіденко з рослинності межиріччя Дніпра і Синюхи [7].

Практично немає сучасних праць з рослинності ур. Чута. Відсутні узагальнена характеристика рослинності обох частин парку, відомості щодо рідкісних видів флори цієї території і соціологічна характеристика території майбутнього НПП у цілому. Саме цим питанням присвячена наша стаття.

На території проектного Чорнолісько-Дмитрівського НПП переважає лісова рослинність, представлена широколистяними лісами. У деревному ярусі Чорного лісу домінує *Quercus robur*, подекуди з ним співдомінують *Tilia cordata*, *Fraxinus excelsior*, *Carpinus betulus*. Деревостан характеризується високою зімкненістю крон, розрідженістю підліску. В ур. Чута рельєф сильніше почленований, ґрунти дещо бідніші, превалюють грабово-дубові ліси, дубові займають менші площі.

Ліси формації *Querceta roboris* на цій території характеризуються двоярусним деревостаном зі значним затінням, зімкненість крон становить 0,7—0,9. Едифікатором деревостану є *Quercus robur*. Як правило, співдомінують *Carpinus betulus*, *Fraxinus excelsior*, *Acer platanoides*, *Tilia cordata*, які утворюють відповідні субформації. Підлісок розріджений, у ньому переважає *Corylus avellana* L. Серед інших чагарників константно трапляються *Euonymus europaea* L. і *E. verrucosa* Scop. У підрослі переважають *A. campestre*, *A. platanoides*, *Tilia cordata*, *Ulmus glabra*. Проективне покриття травостою — 10—40 %. Домінантами трав'яного покриву влітку найчастіше є *Carex pilosa* Scop., *Stellaria holostea* L., *Aegopodium podagraria* L., *Urtica dioica* L. Серед весняних ефемероїдів найчастіше домінують *Anemone ranunculoides* L., *Corydalis cava* (L.) Schweigg. et Koerte, *Ficaria verna* Huds., *Corydalis solida* (L.) Clairv. Характерне для лісів цієї території поєднання географічних елементів [3]: циркумевксинських — *Carex michelii* Host, *Scutellaria altissima* L., балканських — *Polygonatum latifolium* Desf., субсередземноморських — *Cornus mas* L., *Viburnum lantana* L., *Aegonychon purpureo-caeruleum* L., *Scrophularia vernalis* L.

Найпоширеніші ліси субформації *Carpineto-Querceta*. Зімкненість крон — 0,8—0,9. Перший ярус формує *Quercus robur*, у другому домінує *Carpinus betulus*. Висота першого ярусу становить від 18—20 м у деревостанах віком 50—80 років до 25 м — понад 90 років. Ліси дуже затінені. Чагарники трапляються поодинокі. Травостій одноманітний, з невисоким проективним покриттям — 25—40 %. Субформація представлена асоціаціями *Carpineto-Quercetum caricosum* (*pilosae*), *Carpineto-Quercetum stellariosum*, *Carpineto-Quercetum aegopodiosum*, *Carpineto-Quercetum mercurialidosum*.

Ценози субформації *Fraxineto-Querceta* займають значні площі на вирівняних вододільних плато і пологих балкових схилах серед лісів субформації *Carpineto-Querceta*. Відзначено угруповання класів асоціацій *Fraxineto-Querceta corylosa*, *Fraxineto-Querceta acerosa* (*tatarici*), *Fraxineto-Querceta euonymosa* (*verrucosae*).

Ліси субформацій *Acereto (platanoidi)-Tilieto-Querceta* і *Tilieto-Querceta* характерні для лісової та лісостепової зон Лівобережжя. У Правобережній Україні трапляються спорадично. На території досліджень вони тяжіють до схилів північної експозиції. За видовим складом і домінантами трав'яного ярусу близькі до лісів субформації *Carpineto-Querceta*.

Угруповання субформації *Querceta roboris* великих площ не займають. Типовими для досліджуваної території є класи асоціацій *Querceta corylosa*, *Querceta acerosa* (*tatarici*). Зрідка трапляються ліси класу асоціацій *Querceta cornosa*, що репрезентують рідкісні в Україні реліктові угруповання на північній та східній межах ареалів, підлісок в яких утворює субсередземноморський вид *Cornus mas* [6]. Ці ліси трапляються фрагментарно у східній частині Придніпровської височини у трикутнику між містами Корсунь-Шевченківський-Чигирин-Знам'янка [15]. Займають найстрімкіші (15—25 °) південні схили балок і горбів з сухими та дуже сухими вилугованими ґрунтами. Зазначені ценози

ми описали у Дмитрівському лісництві (кв. 18—22, 29—31), де виявлені асоціації *Quercetum cornoso-caricosum (pilosae)*, *Quercetum cornoso-stellariosum*, *Quercetum cornoso-lithospermum*. Дубові ліси Дмитрівського лісництва порівняно з Чорним лісом є ценотично різноманітнішими [16]. Тут на стрімких південних схилах ліси з участю *Cornus mas* представлені порівняно численними асоціаціями, які від вершини схилу до його підніжжя утворюють такий ряд: *Quercetum cornoso-caricosum (pilosae)* → *Quercetum cornoso-caricosum (michelii)* → *Quercetum cornoso-stellariosum*. За площею переважає остання асоціація.

Формація *Carpineta betuli* включає тривалі похідні угруповання, що формуються на місці грабово-дубових лісів унаслідок рубок. У Чорному та Чутянському лісах такі угруповання поширені мало. Найчастіше трапляються асоціації *Carpinetum caricosum (pilosae)*, *Carpinetum aegopodiosum*, *Carpinetum stellariosum*.

У лісах проєктованого Чорнолісько-Дмитрівського НПП на східній межі ареалу знаходяться *Carpinus betulus*, *Corydalis cava*, *Scilla bifolia* L., *Allium ursinum* L., *Cerasus avium* (L.) Moench, на західній — *Scilla sibirica* Haw., *Corydalis marschalliana* Pers., *Tulipa quercetorum* Klok. et Zoz. На північній або північно-східній межі поширені *Cornus mas*, *Viburnum lantana*, *Aegonychon purpureo-caeruleum*.

Описані вище мезофільні листяні ліси займають майже всі днища балок, а в Чорноліській балці подекуди різко переходять у болотні та водні угруповання. Добре виражених гігрофільних лісових ценозів ми не знайшли. Відоме в науковій літературі озеро-болото «Чорний ліс» [1, 5, 11] є одним з найпівденніших сфагнових боліт в Україні. Це плав на березі озера Берестуватого. У складі болотної рослинності переважають вербово-очеретяно-сфагнові угруповання з участю *Carex acuta* L. Болото-плав відділене від берега чагарниками, зімкненість яких — 0,6—0,7. З чагарників представлені *Salix cinerea* L. заввишки 1,8—2,5 м, *Frangula alnus* Mill. і *Salix pentandra* L. Поодинокі трапляється *Populus tremula* L. висотою 3—5 м. Проективне покриття травостою — 80 %. Перший ярус утворюють *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud., *Carex elata* All., *Juncus effusus* L., *Rumex hydrolapathum* Huds. Другий (основний) ярус формують *Menyanthes trifoliata* L., *Thelypteris palustris* Schott, *Galium palustre* L., *Lycopus europaeus* L. Моховий покрив має проективне покриття 50—60 %. У ньому переважає *Sphagnum teres* (Schimp.) Aengstr., рідше трапляється *Sphagnum squarrosum* Strome. На болоті росте ряд північних видів, нехарактерних для флори досліджуваної території: *Pyrola rotundifolia* L., *Dryopteris cristata* (L.) A. Gray, *Eriophorum latifolium* Hoppe, з орхідних — *Epipactis palustris* (L.) Crantz.

За результатами дослідження фітоценотичної різноманітності проєктованого НПП ми виявили шість синтаксонів раритетних фітоценозів, занесених до Зеленої книги України [6]: 1) група асоціацій *Querceta (roboris) cornosa*, 2) група асоціацій *Querceta (roboris) acerosa (tatarici)*, 3) група асоціацій *Querceta (roboris) corylosa* (старі ділянки лісів), 4) асоціації *Carpineto-Quercetum caricosum (pilosae)* і *Carpineto-Quercetum aegopodiosum* (старі ділянки лісів), 5) *Tilieto-*

Quercetum caricosum (pilosae), *Acereto (platanoidis)-Tilieto-Quercetum caricosum (pilosae)*, *Tilieto-Quercetum aegopodiosum*, *Acereto (platanoidis)-Tilieto-Quercetum aegopodiosum* (старі ділянки лісів), 6) *Mixeto-Quercetum alliosum (ursini)*.

За видовим складом лісова рослинність цієї території досить одноманітна. У Чорному лісі константними (з частотою понад 60 %) за наявними описами [9] є *Acer campestre* (частота трапляння — 98 %), *A. platanoides* (83 %), *Aegopodium podagraria* (63 %), *Anemone ranunculoides* (90 %), *Asarum europaeum* L. (75 %), *Carpinus betulus* (95 %), *Corydalis cava* (85 %), *C. solida* (90 %), *Corylus avellana* (75 %), *Euonymus europaea* (83 %), *E. verrucosa* (65 %), *Fraxinus excelsior* (100 %), *Gagea lutea* (L.) Ker.-Gawl. (70 %), *Geum urbanum* L. (73 %), *Glechoma hirsuta* Waldst. et Kit. (83 %), *Mercurialis perennis* L. (63 %), *Polygonatum multiflorum* (L.) All. (70 %), *Pulmonaria obscura* Dumort. (95 %), *Quercus robur* (98 %), *Scilla sibirica* (88 %), *Stellaria holostea* (88 %), *Tilia cordata* (93 %), *Ulmus glabra* (73 %), *Viola odorata* L. (73 %).

За флористичною класифікацією рослинності лісова рослинність цієї території належить до придніпровської лісостепової асоціації *Galeobdolon lutei-Carpinetum* Shevchuk et al. 1996 em. Onyshchenko et Sidenko 2002 і східнішої безграбової асоціації *Stellario holosteaе-Aceretum platanoidis* Bajrak 1997. Диференційними видами першої з цих асоціацій стосовно другої є *Carpinus betulus*, *Corydalis cava*, *Cerasus avium*, *Galeobdolon luteum* Huds., *Scilla bifolia*, другої — *Corydalis marschalliana*, *Scilla sibirica*. Більшість описів з Чорного лісу складно впевнено віднести до якоїсь із цих асоціацій, вони мають перехідні між ними риси. Серед диференційних видів флористичних асоціацій константними є *Carpinus betulus*, *Corydalis cava*, *Scilla sibirica*. Немає або мають низьку постійність *Corydalis marschalliana*, *Cerasus avium*, *Galeobdolon luteum*. *Scilla bifolia* трапляється з частотою 24 %, типовою для Правобережного Лісостепу.

Обидві флористичні асоціації мають ареал, який з півночі на південь охоплює всю лісостепову зону, трохи виходячи у лісову та степову. Тут вони представлені південнолісостеповими варіантами. Ліси південної частини лісостепової зони відрізняються від лісів північної її частини високою частотою трапляння *Acer tataricum* L., *Scutellaria altissima*, *Tulipa quercetorum* і відсутністю або незначною частотою трапляння *Athyrium filix-femina* (L.) Roth, *Dryopteris carthusiana* (Vill.) Н.Р. Fuchs, *D. filix-mas* (L.) Schott, *Majanthemum bifolium* (L.) F.W. Schmidt, *Sorbus aucuparia* L.

Основним градієнтом мінливості видового складу ценозів є градієнт від лісів на бідніших ґрунтах (диференційні види — *Carex pilosa*, *Dentaria bulbifera* L., *Lathyrus vernus* (L.) Bernh., *Scutellaria altissima*, *Convallaria majalis* L.) до лісів на багатших ґрунтах (*Urtica dioica*, *Lamium maculatum* (L.) L., *Ficaria verna*, *Galium aparine* L., *Stachys sylvatica* L., *Allium ursinum*). Ці едафічно зумовлені відмінності ценозів виявляються на рівні субасоціацій. У кожній з двох вказаних флористичних асоціацій (*Galeobdolon lutei-Carpinetum* і *Stellario holosteaе-Aceretum platanoidis*) можна виділити по дві гомологічні субасоціації:

Galeobdolono lutei-Carpinetum caricetosum pilosae, *Galeobdolono lutei-Carpinetum lamietosum maculati*, *Stellario holosteeae-Aceretum caricetosum pilosae*, *Stellario holosteeae-Aceretum lamietosum maculati*. Субасоціації *Galeobdolono lutei-Carpinetum caricetosum pilosae* і *Stellario holosteeae-Aceretum caricetosum pilosae* притаманні біднішим, дві інші — багатшим ґрунтам.

На схилах південної експозиції в Чорному лісі зрідка трапляються ценози, збагачені такими видами, як *Aegonychon purpureo-caerulea*, *Lathyrus niger* (L.) Bernh., *Ligustrum vulgare* L., *Melica nutans* L., *Poa nemoralis* L. Ці описи опубліковано як *Galeobdolono lutei-Carpinetum poetosum nemoralis* Onyshchenko et Sidenko 2002 subass. prov.

У Чорному лісі ценози широколистяних лісів мають високу видову насиченість деревного ярусу — в середньому 4,9 види дерев заввишки понад 5,0 м на 500 м². У середньому для широколистяних лісів України цей показник — 3,5 види. Для дерев будь-яких висоти і віку ці величини становлять, відповідно, 6,5 і 5,1. Високою є насиченість весняними ефемероїдами (5,0, у середньому по Україні — 3,4), низькою — літніми травами (11,1, у середньому по Україні — 15,3). Для території України наведені показники стосуються лісів порядків *Fagetalia sylvaticae* Pawiowski 1928 і *Quercetalia pubescentis* Klika 1933.

У флорі проєктованого парку нині налічується 12 видів судинних рослин з Червоної книги України та 13 видів, занесених до переліку судинних рослин, що підлягають охороні на Кіровоградщині.

Серед видів, занесених до Червоної книги України, наявні:

***Allium ursinum* L.** Чорний ліс та ур. Чута є одними з найбільших і водночас — найпівденніших осередків виду в Україні. Утворює пізньовесняні синузії.

***Bulbocodium versicolor* Spreng.** В Україні росте в лісостеповій та у північній частині степової зон у нечисленних локальних популяціях. Поодинокі місцезнаходження виявлені на прилеглих до Чорного лісу остепнених схилах.

***Coronilla elegans* Panc.** Третинний релікт, відомий в Україні із Закарпаття та окремих місцезнаходжень у Лісостепу та Степу. В Чорному лісі (на території Чорноліського заказника) знайдений Ф.О. Гринем у повоєнний час. Останніми десятиріччями повторити ці збори не вдається.

***Crocus reticulatus* Stev. ex Adam.** В Україні найбільші популяції зосереджені в лівобережній частині Лісостепу та Степу. На дослідженій території росте на узліссях та прилеглих до лісу відкритих остепнених ділянках.

***Epipactis hebeborine* (L.) Crantz.** В Україні трапляється в лісовій та лісостеповій зонах і Гірському Криму. До степової зони заходить переважно на сході. На території проєктованого парку зрідка росте як у Чорному лісі, так і в ур. Чута.

***Epipactis palustris* (L.) Crantz.** В Україні трапляється в лісовій та лісостеповій зонах, у Гірському Криму. Одне з найпівденніших місцезнаходжень на рівнині України виявлене на сфагновому болоті в балці Чорнолісці у Чорноліському масиві. Автори нарахували в цій популяції понад 40 квітучих екземплярів.

***Euonymus nana* M. Bieb.** Реліктовий третинний вид із диз'юнктивним ареалом. В Україні росте в Західному та Правобережному Лісостепу (пере-

важно на Подільській і Придніпровській височинах) та в Криму. На території проєктованого НПП *E. nana* знайдений у Чорноліському масиві у балці Чорнолісці Богданівського лісництва. Сучасний стан популяції охарактеризований у повідомленні О.В. Свистуна [13].

***Lilium martagon* L.** В Україні росте в лісовій та лісостеповій зонах. Дуже рідкісний на Кіровоградщині вид. На території проєктованого парку зрідка трапляється в Чорному лісі.

***Listera ovata* (L.) R. Br.** Євразійський вид, який в Україні виявлено переважно в лісовій та лісостеповій зонах, а також у Гірському Криму. На Кіровоградщині в масиві Чорний ліс наявне одне з найпівденніших місцезнаходжень на рівнині України.

***Neottia nidus-avis* (L.) Rich.** На території України росте в лісовій та лісостеповій зонах і в Криму. На Кіровоградщині трапляється зрідка, місцезнаходження у ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Чорноліський» у масиві Чорний ліс є одними з найпівденніших на рівнині України.

***Platanthera bifolia* (L.) Rich.** В Україні поширений здебільшого в лісовій зоні та північній частині Лісостепу. В південному Лісостепу і Степу — дуже рідко. На Кіровоградщині — дуже рідкісний вид, відомий лише з Чорного лісу. Це одне з найпівденніших місцезнаходжень в Україні.

***Tulipa quercetorum* Klok. et Zoz.** В Україні поширений переважно у степовій зоні, здебільшого на Лівобережжі, трапляється також у південному Лісостепу. Великі популяції збереглися в придніпровській частині Кіровоградщини — в масиві Чорний ліс, у балках Світловодського р-ну. У Чорному лісі росте масово, квітує та плодоносить.

У флорі проєктованого національного парку знайдено 13 регіонально рідкісних видів, які ввійшли до переліку видів, що охороняються в Кіровоградській обл. [5]. Серед них значною є група субсередземноморських видів, що на території проєктованого парку трапляються переважно в лісах Дмитрівського лісництва, на стрімких південних схилах з опідзоленими чорноземами, сформованими на червоно-бурих глинах. До таких видів належать *Cornus mas*, *Aegonychon purpureo-caeruleum*, *Carex brevicollis* DC., *Scutellaria altissima*, *Viburnum lantana*, *Polygonatum latifolium*. До цієї групи також можна віднести рідкісний реліктовий вид *Scrophularia vernalis*, який знаходиться тут на східній межі поширення. Для Чорного лісу його наводив Й. Пачоський з околиць с. Цибулів. Уперше на території проєктованого парку як у масиві Чорний ліс, так і в Дмитрівському лісництві ми виявили *Symphytum besseri* Zaverucha.

Крім представників цієї групи, серед регіонально рідкісних видів парку є кілька бореальних видів, пов'язаних з болотом і сфагновим плавом у балці Чорноліска, — це *Pyrola rotundifolia* L., *Eriophorum polystachyon* L., *Dryopteris cristata* (L.) A. Grey. Регіонально рідкісні також *Aconitum lasiostomum* Reichenb., *Corydalis marschalliana*, *Convallaria majalis*, *Dryopteris carthusiana*.

Створення Чорнолісько-Дмитрівського НПП матиме велике природоохоронне значення. Він об'єднає два найбільші вододільні масиви широколіс-

тяних лісів південної смуги Лісостепу. Створення парку забезпечить охорону типового спектра корінних дубово-грабових, липово-грабово-дубових і дубових лісів у Придніпров'ї. В їх складі шість угруповань із Зеленої книги України. Значний науковий інтерес становлять реліктові дубові ліси кизиліві на північній межі їх поширення. Лісова рослинність парку відзначається різноманітністю складу переважаючих порід деревостану. Трав'яний покрив лісів парку, хоча й доволі одноманітний, містить основне ядро флори рівнинних широколистяних лісів. У складі флори — 12 видів з Червоної книги України та 13 регіонально рідкісних видів. Серед рідкісних видів особливо слід виокремити третинні релікти *Euonymus nana* та *Coronilla elegans*, а також групу субсередземноморських видів на північно-східній межі ареалу.

За схемою природних ядер екомережі України [18] територія проектного Чорнолісько-Дмитрівського НПП входить до Чорнолісько-Холодноярського природного ядра Галицько-Слобожанського (лісостепоного) коридору України.

1. Андрієнко Т.Л. Болотные заказники и памятники природы // Охрана важнейших ботан. объектов Украины, Белоруссии, Молдавии. — Киев: Наук. думка, 1980. — С. 242—243.
2. Геоботаничне районування Української РСР. — К.: Наук. думка, 1977. — 303 с.
3. Гринь Ф.О. Дубові та широколистяно-дубові ліси // Рослинність УРСР. Ліси. — К.: Наук. думка, 1971. — С. 194—328.
4. Доктуровский В.С. О растительности Чёрного леса (Херсонской губернии) // Тр. Ботан. сада императ. Юрьевского ун-та. — 1908. — 8. — С. 232—238.
5. Заповідні куточки Кіровоградської землі / Під заг. ред. Т.Л. Андрієнко. — К.: Арктур-А, 1999. — 240 с.
6. Зелёная книга Украинской ССР / Под общ. ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонко. — Киев: Наук. думка, 1987. — 216 с.
7. Мирза-Сіденко В.М. Флора і рослинність Південного Правобережного Лісостепу на межиріччі Дніпра—Синюхи. — Кіровоград: РВВ КДПУ, 2006. — 132 с.
8. Онищенко В.А., Андрієнко Т.Л. Майбутній національний парк // Заповідні куточки Кіровоградської землі. — К.: Арктур-А, 1999. — С. 131—134.
9. Онищенко В.А., Сіденко В.М. Класифікація лісової рослинності ур. Чорний ліс (Знам'янський р-н Кіровоградської обл.) // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. Сер. біологія. — 2002. — Вип. 145. — С. 178—194.
10. Пачоский Й.К. Основные черты развития флоры Юго-Западной России. — Херсон, 1910. — 431 с.
11. Пачоский Й.К. Описание растительности Херсонской губернии. I. Леса. — Херсон, 1915. — 202 с.
12. Прядко О.І., Сіденко В.М., Арап Р.Я. Проектований Чорнолісько-Дмитрівський заповідник на Кіровоградщині // Пробл. становлення і функц. новоствор. запов. — Гримайлів, 1995. — С. 224—225.
13. Свистун О.В. Сучасний стан популяції *Euonymus nana* Vieb. в Україні // Мат-ли XI з'їзду УБТ. — Харків, 2001. — С. 344—345.
14. Физико-географическое районирование Украинской ССР. — Киев: Изд-во Киев. ун-та, 1968. — 683 с.
15. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Ліси формації дуба звичайного на території України та їх еволюція. — К.: Наук. думка, 1974. — 240 с.
16. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Чернолесско-Дмитриевский заповедник // Перспект. сеть запов. объектов Украины. — Киев: Наук. думка, 1987. — С. 192—195.

17. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Курсон В.В. Приднепровская возвышенность // Охрана важнейших ботан. объектов Украины, Белоруссии, Молдавии. — Киев: Наук. думка, 1980. — С. 193—201.
18. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Ткаченко В.С., Андриенко Т.Л., Мовчан Я.І. Екомережа України та її природні ядра // Укр. ботан. журн. — 2005. — 62, № 2. — С. 142—158.

Рекомендує до друку
Ю.Р. Шеляг-Сосонко

Надійшла 01.08.2007

В.М. Мирза-Сиденко¹, Т.Л. Андриенко², В.А. Онищенко², Е.І. Прядко²

¹ Кировоградский государственный педагогический университет
им. Владимира Винниченко

² Институт ботаники им. Н.Г. Холодного НАН Украины, г. Киев

ФЛОРА И РАСТИТЕЛЬНОСТЬ ПРОЕКТИРУЕМОГО ЧЕРНОЛЕССКО-ДМИТРИЕВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА

Исследованы растительность и флора Чёрного и Чутянского лесных массивов. Дана характеристика основных синтаксонов растительности, представленной преимущественно широколиственным лесом. Подчёркнута их высокая ценотическая и флористическая значимость. В составе флоры выявлены 12 видов, включенных в Красную книгу Украины, и более 13 регионально редких видов, в составе растительности — 6 синтаксонов типичных и раритетных фитоценозов. Отдельные участки Чернолесского массива (около 3,5 тыс. га) охраняются в пределах трех природно-заповедных территорий. В Чутянском массиве природно-заповедных территорий нет. На базе этих двух массивов планируется создание Чернолесско-Дмитриевского национального природного парка.

Ключевые слова: национальный природный парк, растительность, широколиственный лес, флора, созологическое значение, лесостепная зона.

V.M. Mirza-Sidenko¹, T.L. Andrienko², V.A. Onyshchenko², O.I. Pryadko²

¹ Volodymyr Vinnychenko Kirovograd State Pedagogical University

² M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

FLORA AND VEGETATION OF THE PERSPECTIVE CHORNOLISKO-DMYTRIVSKY NATIONAL NATURE PARK

The results of studies of the vegetation and flora of Chorny Lis and Chuta forests are reported. The vegetation is represented mainly by broadleaved forests. Main syntaxa are characterized. High floristic and coenotic values of these areas are emphasized. There found 12 species of vascular plants listed in the Red Data Book of Ukraine, 13 species from the regional Red List, and 6 syntaxa from the Green Data Book of Ukraine. There are about 3.5 thousand ha of protected areas in Chorny Lis. Chuta Forest has no protected areas. Establishment of the Chornolisko-Dmytrivsky National Nature Park is planned on the basis of these two forest areas.

Key words: national nature park, vegetation, broadleaf forest, flora, conservational value, forest-steppe zone.